

فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ششم، ویژه‌نامه گردشگری روستایی، زمستان ۱۳۹۶

صفحات ۱۵۴-۱۳۳

اثرات کالبدی- فیزیکی اقتصاد گردشگری بر سکونتگاه‌های روستایی پیرامون

مورد: استان فارس

غریب فاضل‌نیا*؛ دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران.

صادق اصغری لقمجانی؛ استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران.

مهدی معصومی جشنی؛ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه زابل، زابل، ایران.

پذیرش نهایی: ۱۳۹۶/۷/۲۰

دریافت مقاله: ۱۳۹۵/۱۱/۳

چکیده

هدف مقاله حاضر، ارزیابی اثرات کالبدی گردشگری دریاچه‌ای بر سکونتگاه‌های روستایی پیرامون دریاچه‌ها و همچنین سنجش میزان تأثیر گردشگری یاد شده بر اساس بعد فاصله روستاها از دریاچه‌ها در استان فارس بوده است. این تحقیق به روش توصیفی- تحلیلی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق، شامل تمامی روستاهای همجوار دریاچه‌های استان فارس تا شعاع ۲ کیلومتر بوده است، بر این اساس ۴۶ روستا با ۹۴۹۲ خانوار بررسی گردیده که با استفاده از فرمول کوکران با سطح اطمینان ۹۵٪، تعداد ۳۶۸ خانوار به عنوان خانوارهای نمونه تعیین شده است. ضمن مطالعات اسنادی، طیف گسترده‌ای از شاخص‌ها با ابعاد کالبدی- فیزیکی تعیین و در چارچوب مطالعات میدانی (تکمیل پرسش‌نامه‌ها و فرم‌های مشاهدات میدانی) بررسی شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری T تک نمونه‌ای و کندال (Kendall's) در نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. یافته‌های پژوهش مؤید آن است گردشگری دریاچه‌ای، اثرات مثبتی بر توسعه کالبدی- فیزیکی روستاهای پیرامون داشته است. همچنین اینکه بین بعد کالبدی- فیزیکی و طبقات فاصله روستاها از دریاچه‌های مورد مطالعه، رابطه غیرمستقیم وجود دارد؛ به عبارتی، با افزایش فاصله از دریاچه‌ها، گردشگری دریاچه‌ای تأثیرات کالبدی- فیزیکی کمتری بر روستاهای پیرامون آن داشته است.

واژگان کلیدی: اقتصاد گردشگری، گردشگری دریاچه‌ای، گردشگری روستایی، استان فارس.

*fazelniya@uoz.ac.ir

(۱) مقدمه

در شرایطی که قرن بیستم به پایان رسیده، هنوز توسعه در نواحی روستایی کشور با مسائل و چالش‌های متعددی مواجه است، چرا که راهبردهای گذشته در زمینه توسعه نواحی روستایی موفقیت‌آمیز نبوده و نتوانسته مسائلی همچون فقر، اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری محیط زیست را تأمین نمایند. این راهبردها در توزیع منافع حاصل از رشد و توسعه نیز موفق نبوده و سبب ایجاد مشکلات متعددی شده‌اند (رحمانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲). در حقیقت، بخشی از علل توسعه نیافتگی مناطق روستایی کشورهای جهان سوم و از جمله کشور ما، ناشی از ضعف برنامه‌های کاربردی برای توسعه این مناطق بوده است. از این‌رو، برخی صاحب‌نظران توسعه بر این باورند که می‌توان با پرداختن به گردشگری و فعال کردن آن در روستاها با عنوان گردشگری روستایی، گامی در جهت توسعه برداشت، چرا که گردشگری می‌تواند در کنار اقتصاد کشاورزی و سنتی روستاها قرار گیرد و یک فرصت استثنایی برای احیای اقتصاد باشد (مشیری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱).

در سال‌های اخیر به طور روز افزون، رشد و گسترش شهرنشینی و نیاز جوامع شهرنشین به بازدید از جاذبه‌های طبیعی، سبب سرازیر شدن خیل عظیمی از جمعیت شهرنشین به نواحی و مکان‌های دارای جاذبه‌های گردشگری شده است. در این راستا افزایش استفاده از وسایل حمل و نقل خصوصی نیز در تسریع بخشیدن به این جابجایی نقش غیرقابل انکاری داشته است. این جابجایی عظیم جمعیت می‌تواند منافع عظیمی را برای جوامع میزبان به همراه داشته باشد (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۰: ۹۹). از آنجا که هفتاد درصد از عرصه‌های طبیعی کشور در اختیار روستاییان قرار دارد، می‌توان به اهمیت مناطق روستایی در بهره‌برداری از فعالیت‌های اکوتوریستی پی‌برد؛ در حقیقت، سفر میلیون‌ها اکوتوریست که ممکن است به دنبال دیدار گیاهان، جانوران و یا انجام بررسی‌های اکولوژیکی، مطالعات زمین‌شناسی، معدن و مشابه آن باشند، آثار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فراوانی را می‌تواند از خود به‌جای گذارد که ایجاد اشتغال و توسعه روستایی از آثار مهم آن است (ملکی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲). برآورد شده است که گردشگری طبیعی تقریباً ۲۷ درصد سفرهای بین‌المللی را شامل می‌شود و وقتی به‌صورت مناسب مدیریت شود، می‌تواند ضمن ایجاد اشتغال محلی و فرصت‌های توسعه بومی، منجر به حفظ محیط طبیعی شود (Githinji, 2006: 9).

در دهه‌های اخیر گردشگری طبیعت مبنا و از جمله گردشگری دریاچه‌ای و ساحلی رشد قابل توجهی داشته و مزایای اقتصادی فراوانی را برای جوامع میزبان به همراه آورده است. سواحل دریاها و دریاچه‌ها با توجه به نزدیکی به کانون‌های جمعیتی، اقلیم مناسب و دسترسی آسان در ایام تعطیلات به‌خصوص در فصل تابستان می‌توانند گردشگران بسیاری را به خود جذب کنند. در نظر گرفتن تنوع کیفی طبقات اجتماعی در این گونه گردشگری و مهیا نمودن زمینه فعالیت‌های تفریحی مربوط می‌تواند بهره‌برداری منابع ساحلی را به سطح بالایی برساند (پاپلی‌یزدی و سقایی، ۱۳۹۰: ۵۴). گسترش صنعت گردشگری در مکان‌هایی که پتانسیل بالقوه جذب

گردشگر دارد، می‌تواند به‌عنوان ابزاری کارآمد در جهت رشد و توسعه همه‌جانبه جوامع میزبان به کار گرفته شود. وجود جاذبه یک عنصر لازم و نه کافی در جهت رشد و توسعه صنعت گردشگری محسوب می‌شود، زیرا توسعه صنعت گردشگری در هر منطقه نیازمند شناسایی دقیق محدوده، ارائه خدمات و تسهیلات مورد نیاز گردشگران و نیز معرفی در جهت جذب گردشگران است. رشد و گسترش گردشگری منافع متعددی برای جوامع میزبان به همراه دارد که یکی از آن‌ها منافع اقتصادی است. گردشگری از مهم‌ترین فعالیت‌های انسانی معاصر است که همراه با به وجود آوردن تغییرات شگرف در سیمای زمین، اوضاع سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، منش و روش زندگی انسان‌ها را دگرگون می‌سازد (محلای، ۱۳۸۰؛ ۱۳).

امروزه اکوتوریسم یا طبیعت‌گردی خود به دانش مستقلی تبدیل شده است، کشور ایران از لحاظ جهان‌گردی یکی از ده کشور اول جهان محسوب می‌شود (ولی الهی و مقصودی مهربانی، ۱۳۸۹: ۲). کشور ایران با ۱۶۴/۸ میلیون هکتار مساحت و برخورداری از طبیعت هزار رنگی شامل جنگل‌های انبوه، ماسه‌زارهای طلایی، رشته‌کوه‌های پر دامنه پیچ در پیچ، باتلاق‌های اسرار آمیز، دریاچه نمک، مراتع سرسبز و حوضچه‌های چشمه کوهستانی، زیستگاه گونه‌های گیاهی و جانوری بسیاری است که به تبع نمونه‌های جهانی، به‌دست آوردن آمار دقیقی از آن غیرممکن است (فاضل‌نیا و نعیم‌آبادی، ۱۳۸۹: ۳). بنابراین، می‌توان گفت کشور ایران به‌خاطر موقعیت خاص جغرافیایی خود، قابلیت‌های چشم‌گیری در زمینه طبیعت‌گردی و سایر انواع گردشگری و از جمله گردشگری دریاچه‌ای دارد (حافظ‌نیا و رضانی‌داری، ۱۳۸۲: ۴۹). بدون شک بهره‌برداری از این موقعیت نیازمند ایجاد فضای مساعدی است که در فضای جامع و فراگیر قابل بهره‌برداری است. یکی از راهکارهایی که برای گسترش صنعت فوق می‌تواند مفید واقع شود، شناسایی هرچه بهتر توانمندی‌ها و قابلیت‌های نقاط مستعد و برنامه‌ریزی دقیق جهت امکان‌سنجی این مناطق به لحاظ توان جذب گردشگری است.

گردشگری دریاچه‌ای به‌عنوان یکی از سریع‌ترین نواحی در حال گردشگری به‌شمار می‌رود و هر ساله پذیرای میلیون‌ها نفر گردشگر است (فاضل‌نیا و نعیم‌آبادی، ۱۳۸۹: ۳). در این راستا، در استان فارس به دلیل تنوع اقلیمی و ساختارهای جغرافیایی طبیعی، فضاهای جالب توجه و منحصر به‌فردی برای استفاده‌های گردشگری به‌وجود آمده است، صدها چشمه طبیعی، دریاچه، تالاب، ارتفاعات متعدد با قابلیت استفاده تفریحی و ورزش‌های کوهستانی، مجموعه عناصر به‌هم پیوسته جذاب و دیدنی را در این استان به نمایش می‌گذارد. بر همین اساس توسعه گردشگری دریاچه‌ای از یک طرف با فراهم آوردن فرصت‌های جدید اشتغال برای مردم منطقه وسیله‌ای است که به منطقه حیاطی دوباره می‌دهد و موجب توسعه این منطقه می‌شود. بنابراین یکی از راهبردهایی که می‌تواند برای توسعه و گسترش گردشگری دریاچه‌ای و اثرات آن بر توسعه مناطق روستایی اطراف آن در استان فارس مفید واقع شود، شناسایی پهنه‌های مستعد گردشگری دریاچه‌ای و بررسی اثرات آن بر توسعه مناطق روستایی همجوار این دریاچه‌ها است. در تحقیق حاضر با رویکردی توصیفی-تحلیلی به بررسی

اثرات کالبدی- فیزیکی گردشگری دریاچه‌ای^۱ بر مناطق روستایی همجوار آن در استان فارس پرداخته شده است.

(۲) مبانی نظری

فاضل‌نیا و نعیم‌آبادی (۱۳۸۹)، در مطالعه ظرفیت‌ها، موانع و محدودیت‌های توسعه گردشگری دریاچه‌ای در استان فارس دریافتند که علاوه بر عوامل طبیعی عواملی مانند نبود زیرساخت‌های مناسب و امکانات اقامتی و نبود امکانات رفاهی برای مسافران و گردشگران وجود دارد. ضربانی و اسلامی پریخانی (۱۳۹۰)، به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه گردشگری در شهرستان مشکین شهر آثار نامطلوبی در محیط زیست به وجود آورده است. همچنین، توسعه گردشگری در توسعه اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی شهرستان مشکین شهر تأثیر داشته است. فتاحی‌دارنی و همکاران (۱۳۹۱) معتقدند که با ورود گردشگر و بازدید کننده به هر منطقه‌ای، بالطبع توسعه عوامل متنوع فرهنگی نیز به آن منطقه وارد می‌شود که ایجاد تسهیلات جدید، احداث زیرساخت‌های فرهنگی در روستا، ارج نهادن به آداب و سنت‌های محلی منطقه از آثار ورود گردشگر و توریست به هر منطقه‌ای است.

مطالعه رضوانی و همکاران (۱۳۹۱) نشان داد که خانه‌های دوم باعث بهبود وضعیت راه‌ها و گسترش فیزیکی روستاها و از سوی دیگر تخریب و کاهش سطح باغات و زمین‌های کشاورزی شده است. قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۲) با بررسی اثرات کالبدی گردشگری بر نواحی روستایی دریافتند که، بین توسعه گردشگری و تغییر در بعد کالبدی دهستان کلاردشت شرقی رابطه‌ی بسیار معنادار، مستقیم و مثبتی وجود دارد و همچنین توسعه‌ی گردشگری موجب تغییرات مثبت و منفی و منفی متفاوتی در بعد کالبدی روستاهای مورد مطالعه شده است.

عینالی و همکاران (۱۳۹۳) با بررسی ارزیابی نقش اکوتوریسم در توسعه‌ی مناطق روستایی دهستان اورامان تخت به این نتیجه رسیده‌اند که بیشترین میزان تأثیر مستقیم اکوتوریسم در ابعاد اقتصادی و کالبدی توسعه روستایی بوده است و کمترین آن نیز به مؤلفه‌ی زیست محیطی اختصاص داشته است. حاصل مطالعه‌ی نظریان و زال‌نژاد (۱۳۹۴) این بوده است که رابطه معناداری بین تحولات کالبدی- فضایی سرعین با بهره‌برداری از چشمه‌های آب درمانی وجود دارد. همچنین قادرمرزی و همکاران (۱۳۹۴) نیز پس از واکاوی اثرات گردشگری بر توسعه نواحی روستایی دریافتند که گردشگری تأثیر قابل توجهی در توسعه روستای قوری قلعه داشته است. زی^۲ و همکاران (۲۰۰۶) با مطالعه‌ی خود دریافتند که گردشگری می‌تواند آثار کالبدی متعددی را بر ساختار و پیکره روستا تحمیل کند، از جمله این آثار می‌توان به تخریب بافت سنتی روستا، از بین رفتن برخی از مکان‌های معیشتی روستا با ساختار سنتی، تضاد بین بافت جدید و قدیمی روستا و همچنین از بین رفتن اراضی زراعی و

^۱ Lake Tourism

^۲ Xie

باغات اشاره کرد. اپ و بیلد^۱ (۲۰۰۹) معتقدند که منطقه بایکال، با وجود برخی نقص‌های زیربنایی، دارای پتانسیل زیادی برای توسعه گردشگری طبیعی است. شنگ^۲ و همکاران (۲۰۱۱)، پس از بررسی اثرات زیست محیطی گردشگری در کشور چین اذعان داشته‌اند که از اوایل دهه ۱۹۸۰ در کشور چین توجه بیشتری به اثرات اجتماعی-فرهنگی گردشگری، در میان محققین شده است، گرچه مطالعات در زمینه فیزیکی و زیست محیطی هنوز بر ادبیات آن غلبه دارد.

علاالدین اغلو و سلوک کان^۳ (۲۰۱۱)، در پژوهشی به شناسایی و طبقه‌بندی منابع گردشگری مبتنی بر طبیعت در غرب حوضه دریاچه وان ترکیه پرداخته‌اند. آنان دریافته‌اند که عامل بازدارنده برای رسیدن به مقصد و سطح تخریب در این منطقه برای گردشگران بسیار کم است. بنابراین یک رویکرد تحقیقاتی برنامه‌ریزی شده برای تحقق مناطق با پتانسیل توسعه گردشگری بالا و نسبتاً دست نخورده لازم است.

از اواسط دهه ۱۹۸۰، طبیعت‌گردی ستون اصلی کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه را تشکیل می‌دهد (ای. فنل، ۱۳۸۸: ۱)، به همین دلیل سال ۲۰۰۲ میلادی به عنوان سال بین المللی اکوتوریسم معرفی گردیده است که این نام گویای اهمیت جهانی اکوتوریسم در ابعاد زیست‌محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است (ملکی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۹). اتخاذ این تصمیم از سوی سازمان ملل متحد حاکی از اهمیتی است که این سازمان به توسعه توریسم به‌عنوان یک نیروی اجتماعی، اقتصادی و ضرورت حفاظت از محیط طبیعی در سطح جهان قائل است (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۲). کشور ایران که می‌توان آن را کشور چهار فصل نامید، جزو ده کشور برتر جهان در زمینه جاذبه‌های گردشگری است (ای. فنل، ۱۳۸۸: ۱۰). همچنین ایران از نظر جاذبه‌های اکوتوریستی و تنوع اقلیمی جز پنج کشور برتر دنیاست (تقوایی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۲).

گردشگری و طبیعت‌گردی از چند دهه پیش به این سو، تحت تأثیر انگیزه‌های سوداگرانه و منفعت‌طلبانه در بخش خصوصی و ملاحظات توسعه‌گرایانه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی از سوی دیگر، اهمیت زیادی پیدا کرده و رقابت در تولید محصولات جهانگردی و ارائه بسته‌های مسافرتی متنوع، نوآورانه، استاندارد و نسبتاً ارزان در میان مناطق مختلف جهان افزایش یافته است. به رغم آنکه بسیاری از کشورهای توسعه یافته و یا در حال توسعه، جهانگردی را به‌عنوان یک سیاست درازمدت دنبال می‌کنند، در ایران به لحاظ اتکاء شدید به درآمدهای ارزی ناشی از صدور نفت، حاکمیت مطلق دولت به ارکان اقتصادی کشور و وجود دیوان سالاری بازدارنده، روحیه دست روی دست‌گذاری و یا منفعت‌طلبی صرف، تقویت شده است. مرزهای طولانی آبی و خاکی، وجود فصول چهارگانه در هر مقطعی از سال، تنوع گیاهی و جانوری، اقوام و ایلات مختلف با آداب و سنن گوناگون و شیوه‌های زیست متفاوت در کنار جاذبه‌های فرهنگی-تاریخی بخشی از جاذبه‌های گردشگری و اکوتوریستی در ایران

^۱ Opp & Bild

^۲ Zhong

^۳ Alaeddinoglu & Seluck Can

است که در کمترین مناطق دنیا به صورت یکجا چنین مجموعه‌ای را می‌توان یافت این صنعت هنوز تا رسیدن به شکوفایی و یافتن جایگاه بین‌المللی خود فاصله بسیار دارد. اکوتوریسم به‌عنوان بخشی از صنعت گردشگری است که در دنیا بیش از چند دهه بیشتر سابقه ندارد، در ایران نیز از پیشینه مؤثری برخوردار نیست، اما داشته‌ها، تنوع و فراوانی جاذبه‌های طبیعی به گونه‌ای است که در افق آینده، نوید یک جریان فعال اقتصادی و اشتغال‌زا را می‌دهد (اکبری و قرخلو، ۱۳۸۹: ۵۵).

گردشگری طبیعی مفهوم جدیدی در گردشگری است که جرقه آن در ابتدا به وسیله ایده همسازی دوباره با طبیعت واقعی زده شد و به‌وسیله جامعه گردشگری طبیعی به‌عنوان سفر مسئولانه به نواحی طبیعی مطرح شد که حفاظت محیط طبیعی و تقویت رفاه جامع محلی را به همراه دارد (Thampi, 2005: 2). در واقع گردشگری طبیعی نوعی از گردشگری است که اغلب مدعی است که به‌عنوان یکی از سریع‌ترین اجزای بازار جهانی گردشگری تبدیل شود (Tisdell, 2003: 83). گردشگری در طبیعت دربردارنده همه‌ی اشکال و انواع گردشگری است. این اشکال متعدد عبارتند از: گردشگری متمرکز (تک بُعدی)، گردشگری ماجراجویانه، گردشگری با تأثیرات اندک و طبیعت‌گردی که از منابع طبیعی بکر و توسعه نیافته نظیر گونه‌های زیستی، زیستگاه‌های طبیعی، چشم‌اندازها و موقعیت‌های آب شیرین یا شور استفاده می‌نماید. به عبارت دیگر، گردشگری در طبیعت سفری است که به منظور لذت بردن از مناطق طبیعی توسعه نیافته (غیرمتمدن) و یا حیات وحش صورت می‌گیرد (ای فنل، ۱۳۸۸: ۶۳). در این میان، دریاچه‌ها به دلیل چشم‌اندازهای زنده طبیعی، محیط زیست بکر و با کیفیت بالا و نیز ویژگی‌های منحصر به فرد دیگر خود در تمام دنیا به عنوان یکی از جاذبه‌های با ارزش گردشگری مطرح است (Ling-Giang and Qiao, 2003: 1).

صاحب‌نظران توسعه و به‌ویژه اندیشمندان حوزه گردشگری بر این عقیده‌اند که دریاچه‌ها ظرفیت بسیار بالایی جهت جلب و جذب توریسم دارد. شاید بتوان با اطمینان عقیده این صاحب‌نظران را واقع‌گرایانه تلقی نمود، چرا که واقعیت این است که تالاب‌ها یکی از بی‌نظیرترین، زیباترین، بکرترین و شگفت‌انگیزترین پدیده‌های طبیعی است که هر یک دارای جلوه‌های بسیار بدیع، جالب، ناشناخته و پررمز و رازی هستند (فاضل‌نیا و نعیم‌آبادی، ۱۳۸۹: ۱). دریاچه‌ها به‌عنوان یک چشم‌انداز و مکانی پیچیده، مورد توجه گردشگران قرار می‌گیرد. چشم‌انداز دریاچه شامل یک تجربه شخصی همراه با تفسیر اجتماعی و فرهنگی است. چشم‌انداز دریاچه در عمل از طریق تجربه جسمی و یا مشاهدات حسی به‌عنوان مثال برای قایق‌رانی یا شنا مشخص می‌شود. به‌عنوان یک تجربه، فضای چشم‌انداز دریاچه به‌عنوان جنگل، ساحل و درخت تعریف می‌شود و صحبت در مورد آن از طریق تجربه، خاطرات، احساسات و فعالیت‌ها صورت می‌گیرد (Tuohino, 2002: 1-3). واقعیت این است که، تالاب‌ها مزایای متعدد (زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی) به جامعه ارائه می‌دهد؛ به طوری که بسیاری از مردم روستایی به‌طور مستقیم از منابع تالاب زندگی می‌کنند و یکی از منابع ارزشمند به‌ویژه در کشورهای خشک

بوده و نیاز به حفظ شدن و مورد استفاده عادلانه قرار گرفتن، دارد (Ling-Giang and Qiao, 2003:1).

ملاحظات زیست‌محیطی در ابعاد انسانی و طبیعی در برنامه‌ریزی گردشگری اهمیت بسیاری دارد که زایش مفهوم گردشگری پایدار، نشان دهنده این اهمیت است. پایداری منابع که به صورت برآورد نیازهای اجتماعات امروزی بدون نابودی منابع برای برآورد اجتماعات آینده تعریف شده است. در زمینه گردشگری می‌تواند در برگیرنده حفاظت از منابع گردشگری در چارچوب جاذبه‌ها و محیط پیرامون برای تداوم جریان گردشگری و رسیدن به سطحی از توسعه پایدار قلمداد گردد (پاپلی یزدی و سقای، ۱۳۹۰: ۱۱۴). از سوی دیگر، با توجه به ارتباط مستقیم گردشگران با محیط طبیعی، در صورت عدم مدیریت زیست‌محیطی، در بسیاری از موارد، گردشگری می‌تواند به تخریب محیط زیست منجر شود. بنابراین گردشگری موجب برانگیخته شدن حساسیت‌های زیست‌محیطی شده و برای پایداری گردشگری، حفظ محیط زیست و ارتقای آن، از جمله از اولین ضرورت‌ها به حساب می‌آید (مهدوی و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۵). در بسیاری از مناطق جهان، جاذبه‌ها و زیبایی‌های طبیعی و زیست‌محیطی، علت اولیه و انگیزه اصلی گردشگران است و این جاذبه‌ها بیشترین نقش را در جذب گردشگران و توسعه گردشگری داشته است. بدین‌سان، اکوتوریسم و بازدید از طبیعت و زیبایی‌های آن توسط گردشگران نیز دارای اثرات و پیامدهای مثبت و منفی است که در جدول (۱) به برخی از آنها اشاره شده است (عبدالهی پور حقیقی و همکاران، ۱۳۸۹: ۷).

جدول شماره (۱): اثرات کالبدی - زیست محیطی توسعه گردشگری دریاچه‌ای

تبعات مثبت	تبعات منفی
محافظت از منابع طبیعی و پارک‌های ملی	آسیب‌رسانی به اکوسیستم‌ها
ترویج حساسیت و آگاهی نسبت به سیستم‌های اکولوژیکی	توسعه سریع و بی‌رویه تسهیلات رفاهی اکوتوریستی
بهبود مدیریت ضایعات	تغییرات منفی در جایگاه فیزیکی و یکپارچگی منطقه
افزایش آگاهی‌های محیط زیستی	جنگل زدایی، تخریب کوه‌ها برای ایجاد امکانات تفریحی
افزایش گرایش‌های زیبایی شناختی	کندن گیاهان و آسیب‌رسانی به پوشش نباتی
بهره‌مندی از شگفتی‌های جهان طبیعت	استفاده از چوب درختان برای برافروختن آتش
تأسیس امکانات بهداشتی در سطح کشور	افزایش زباله‌ها در محیط طبیعی
اعتلای استاندارد زندگی	تنزل وضعیت کیفی جذابیت‌های طبیعی
بسط امکانات ورزشی	انتقال بیماری‌ها از انسان به جانوران
	تهدید حیات وحش
	آلودگی هوا، آب و خاک
	آلودگی‌های صوتی محل آرامش طبیعت
	تنش محیط زیستی، تغییر رفتار جانوری
	آسیب به خاک و خاکزیان

منبع: زاهدی، ۱۳۹۳.

(۳) روش تحقیق

این پژوهش از نوع کاربردی بوده و از روش توصیفی - تحلیلی جهت بررسی پارامترهای مورد بررسی سود جسته و همانند سایر تحقیقات دارای دو بخش عمده جهت انجام بوده است. بخشی از داده‌های آن از روش اسنادی، کتابخانه‌ای و بخشی دیگر از داده‌های مورد نیاز، مانند چارچوب نظری پژوهش از مطالعات میدانی و با ابزار پرسش‌نامه به دست آمده است. جامعه آماری دارای دو سطح روستا و خانوار بوده است. در سطح روستا، تمامی روستاها همجوار دریاچه‌های استان فارس که حداکثر تا فاصله ۲ کیلومتری از اطراف دریاچه‌ها استقرار داشته، انتخاب شده و تعداد روستاهای نمونه ۴۶ آبادی بوده است. سپس در ۴۶ روستای یاد شده، به انتخاب خانوارهای نمونه جهت انجام تحقیق مبادرت شده و بر اساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ روستاهای مذکور دارای ۳۷۳۳۱ هزار نفر جمعیت و ۹۴۹۲ خانوار بوده است. به کمک فرمول کوکران با سطح اطمینان ۹۵٪، ۳۶۸ نفر از سرپرستان خانوارهای روستایی به عنوان نمونه پرسش‌گری شده است (جدول ۲).

جدول شماره (۲): جامعه آماری تحقیق

جامعه آماری	تعداد روستا از ۰ - ۱ km	تعداد روستا از ۱ - ۲ km	جمع
روستاهای اطراف دریاچه‌ها	۲۲	۲۴	۴۶
سرپرستان خانوارها	۵۷۷۲	۳۷۲۰	۹۴۹۲

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳.

در چارچوب مطالعات میدانی، طیف گسترده‌ای از شاخص‌ها در بعد کالبدی- فیزیکی در قالب پرسش‌نامه‌های خانوار و فرم‌های مشاهدات میدانی مورد بررسی قرار گرفته است (جدول ۳). پس از جمع‌آوری داده‌ها، جهت تجزیه و تحلیل آن، از آزمون‌های T تک نمونه‌ای و ضریب همبستگی کندال در نرم افزار SPSS و برای انجام تحلیل‌های فضایی از نرم افزار ArcGIS استفاده شده است.

جدول شماره (۳): شاخص‌های بعد کالبدی- فیزیکی تحقیق

بعد	مؤلفه	شاخص
تغییرات محیطی	تغییرات محیطی	کاهش دسترسی‌ها، تخریب باغات و درختزارها، پراکندگی بافت روستاهای منطقه، تخریب بافت با ارزش روستا، آسیب رساندن به مناظر روستایی، اتصال و به هم پیوستگی روستاها، افزایش و ازدحام شلوغی، دخل و تصرف به منابع طبیعی، تخریب اراضی کشاورزی.
	سبک و معماری	تغییر و بهبود ساختمان‌ها، واحدهای مسکونی و تجاری، تشویق روستائیان به نوسازی خانه‌ها، ناهمگونی در بافت قدیم و جدید روستا، تغییر در بافت سنتی ساکنین روستا.
	خدمات زیربنایی	بهبود خدمات بهداشتی، بهبود خدمات ارتباطی، افزایش احداث راه‌های ارتباطی، بهبود کیفیت راه‌های دسترسی، دفاتر و مراکز خدماتی، مکان‌های معیشتی روستا.
	تجهیزات رفاهی	بهبود خدمات بهداشتی، افزایش امکانات خدماتی، افزایش ساختمان‌های اداری، افزایش امکانات بهداشتی، امکانات تفریحی سرگرم کننده.

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳.

برای بررسی میزان پایایی گویه‌های تحقیق از آماره آلفای کرونباخ استفاده شد که میزان آلفای بعد کالبدی- فیزیکی به شرح ذیل به دست آمده است (جدول ۴). با توجه به آستانه‌های در نظر گرفته شده در منابع علمی معتبر، شاخص‌های پژوهش از قابلیت اعتماد مطلوبی برخوردار است (سکاران، ۱۳۸۲: ۱۰۶).

جدول شماره (۴): میزان ضریب آلفای کرونباخ بعد کالبدی- فیزیکی در روستاهای مورد مطالعه

میزان آلفای کرونباخ	بعد
۰/۸۱۴	کالبدی- فیزیکی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

استان فارس به مرکزیت شیراز با مساحت ۱۲۴۲۸۰ کیلومتر مربع حدود ۸/۱ درصد از کل مساحت کشور ایران را به خود اختصاص داده است. از نظر گستردگی، سومین استان پس از کرمان و سیستان و بلوچستان است. این استان در محدوده جغرافیایی ۵۰ درجه و ۴۲ دقیقه و ۵۵ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ و بین مدارهای ۲۷ درجه و ۲۰ دقیقه و ۳۱ درجه و ۴۲ دقیقه عرض شمالی قرار گرفته است. ارتفاع متوسط استان ۱۴۹۱ متر از سطح دریا است و بلندترین نقطه‌ی آن کوه بل با ارتفاع ۳۹۶۰ متر در اقلید قرار دارد. از شمال به استان‌های یزد و اصفهان، از جنوب به استان هرمزگان، از شرق به استان کرمان، و از غرب به استان‌های بوشهر و کهگیلویه و بویراحمد محدود شده است (شکل ۱). بررسی‌ها نشان می‌دهد در استان فارس تعداد ۸ تالاب وجود دارد. تالاب‌های استان فارس شامل تالاب‌های آب شیرین کافتر (در حوزه اقلید)، ارژن، هفت برم (در حوزه شهر شیراز)، پریشان (در حوزه کازرون) و تالاب‌های آب شور بختگان و طشک (در حوزه شهرستان نیریز) و مهارلو (در حوزه شهر شیراز) و تالاب‌های هرم و کاریون و هیرم (در حوزه شهرستان لار) است (جوادی، ۱۳۷۷: ۱۲).

ترکیب سنی پاسخگویان در ۵ گروه سنی طبقه‌بندی شده است، همان‌طور که در جدول (۵) نشان داده شده ۲۹/۳ درصد بین ۵۰-۴۱ سال و ۵/۴ درصد در رده سنی بیش از ۶۱ سال قرار دارند. از بین ۳۶۸ نفر پاسخ‌گو، ۹۳/۸ درصد مرد و ۶/۲ درصد را زن بوده‌اند. همچنین پاسخگویان بر حسب سواد (تحصیلات) در پنج گروه طبقه‌بندی شده است. بیشترین فراوانی در گروه خواندن و نوشتن ۳۸/۶ درصد و کمترین فراوانی در گروه فوق لیسانس و بالاتر ۴/۶ درصد بوده است. از حیث اشتغال، بیشترین فراوانی با ۵۲/۲ درصد مربوط به فعالیت کشاورزی و کمترین فراوانی با ۱/۱ درصد مربوط به صنایع دستی بوده است. به لحاظ میزان درآمد ۴۶/۵ درصد افراد درآمد زیر ۵۰۰ هزار تومان و تنها ۶/۷ درصد درآمد بیش از ۲ میلیون تومان داشته‌اند.

جدول شماره (۵): ویژگی‌های عمومی پاسخگویان

ردیف	محدوده	فراوانی	درصد	متغیر	محدوده	فراوانی	درصد
۱. جنسیت	زن	۲۳	۶/۲	۲. تحصیلات	زیردیپلم	۷۱	۱۹/۳
	مرد	۳۴۵	۹۳/۸		دیپلم و فوق دیپلم	۱۰۲	۲۷/۷
۳. سن	۲۰ - ۳۰	۷۳	۱۹/۸		لیسانس	۳۶	۹/۸
	۳۱ - ۴۰	۱۰۴	۲۸/۳		فوق لیسانس و بالاتر	۱۷	۴/۶
	۴۱ - ۵۰	۱۰۸	۲۹/۳	۴. وضعیت اشتغال	کشاورز	۱۹۲	۵۲/۲
	۵۱ - ۶۰	۶۳	۱۷/۲		دامدار	۴۳	۱۱/۷
۵. درآمد	بیشتر از ۶۱ سال	۲۰	۵/۴		باغبانی	۱۰	۲/۶
	کمتر از ۵۰۰ هزار تومان	۱۷۱	۴۶/۵		فعالیت مرتبط با گردشگری	۱۳	۳/۵
	بین ۵۰۰ تا ۱ میلیون	۱۱۸	۳۲/۱		خرید و فروش کالا	۸	۲/۲
	بین ۱ تا ۲ میلیون	۵۴	۱۴/۷		صنایع دستی	۴	۱/۱
۶. اشتغال	بیشتر از ۲ میلیون	۲۵	۶/۷		فعالیت‌های معدنی	۵	۱/۴
	خواندن و نوشتن	۱۴۲	۳۸/۶		کارگری	۴۰	۱۰/۹
					سایر گروه‌های شغلی	۵۳	۱۴/۴

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳.

نتایج جدول (۶)، مؤید این است که از لحاظ وضعیت طبیعی ۳۷ درصد روستاهای مورد مطالعه روستاهای دشتی و ۶۳ درصد را روستاهای کوهستانی تشکیل می‌دهد. از لحاظ شکل بافت روستا، ۸/۷ درصد روستاهای مورد مطالعه به صورت خطی متمرکز، ۸۹/۱ درصد غیرخطی متمرکز و ۲/۲ درصد به صورت پراکنده استقرار یافته‌اند. همچنین مشاهدات نشان داد که در بین روستاها، از لحاظ مذهب ۳۹ روستا (۸۴/۷۹ درصد) شیعه‌نشین، ۲ روستا (۴/۳۵ درصد) سنی‌نشین و ۵ روستای (۱۰/۸۶)، دارای حالت ترکیبی شیعه و سنی بوده است.

جدول شماره (۶): ویژگی‌های عمومی روستاهای مورد مطالعه

متغیر	محدوده	فراوانی	درصد	متغیر	محدوده	فراوانی	درصد
وضعیت طبیعی	دشتی	۱۷	۳۷	شکل بافت روستا	خطی متمرکز	۴	۸/۷
	کوهستانی	۲۹	۶۳		غیرخطی متمرکز	۴۱	۸۹/۱
فاصله از دریاچه	۰ - ۱	۲۲	۴۷/۸۲		پراکنده	۱	۲/۲
	۱ - ۲	۲۴	۵۲/۱۸	مذهب	شیعه	۳۹	۸۴/۷۹
محل استقرار	کنار جاده اصلی	۲۸	۶۰/۹		سنی	۲	۴/۳۵
	دور از جاده اصلی	۱۸	۳۹/۱		ترکیبی	۵	۱۰/۸۶

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳.

بررسی‌های حاصل از فاصله روستاهای مورد مطالعه تا دریاچه‌ها نشان دهنده این است که، ۴۷/۸۲

درصد روستاهای مورد مطالعه در فاصله ۰ تا ۱ و ۵۲/۱۸ درصد در فاصله ۱ تا ۲ کیلومتری از دریاچه‌ها قرار دارد. همچنین از نظر محل استقرار روستاهای مورد مطالعه، ۶۰/۹ درصد در کنار جاده اصلی و ۳۹/۱ درصد از روستاها دورتر از جاده اصلی واقع شده است (جدول شماره ۶).

برای بررسی اثرات بعد کالبدی- فیزیکی گردشگری دریاچه‌ای بر روستاهای محدوده مورد مطالعه از چهار مؤلفه تغییرات محیطی، سبک معماری، خدمات زیربنایی و تجهیزات رفاهی در قالب ۲۶ شاخص استفاده شده است که در ادامه نسبت به ارائه تحلیل هر یک به طور جداگانه اقدام می‌شود:

مؤلفه تغییرات محیطی: نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد، شاخص‌های افزایش دسترسی‌ها در روستا با میانگین ۴/۲۱، افزایش ازدحام و شلوغی در روستا با میانگین ۴/۰۱ و اتصال و به هم پیوستگی روستا با میانگین ۳/۹۷ به ترتیب بیشترین میانگین وزنی را به خود اختصاص داده است. شاخص‌های تخریب باغات و درختزارها با میانگین ۱/۳۹، پراکندگی بافت روستا با میانگین ۱/۴۰، تخریب بافت با ارزش روستا با میانگین ۱/۴۱، آسیب رساندن به مناظر روستایی با میانگین ۱/۵۸ و تخریب اراضی کشاورزی با میانگین ۱/۶۱، پایین‌ترین میانگین وزنی در میان شاخص‌های تغییرات محیطی از نظر پاسخگویان را دارد (جدول شماره ۷). نکته حائز اهمیت در ارتباط با مؤلفه تغییرات محیطی از دیدگاه پاسخگویان، روستاهایی که فاصله کمتری تا دریاچه‌ها داشته، شاهد افزایش ازدحام و شلوغی در روستا و تخریب باغات و درختزارها در سطح این روستاها با وارد شدن گردشگران بوده که در مقابل با فاصله گرفتن از دریاچه‌ها این تأثیرات کمتر مشاهده می‌شود (جدول شماره ۷).

جدول شماره (۷): فراوانی، میانگین وزنی و انحراف معیار شاخص‌های مؤلفه تغییرات محیطی

شاخص	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار	میانگین روستاهای	میانگین روستاهای
	درصد	درصد	درصد	درصد	درصد			۰-۱	۱-۲
تخریب باغات و درختزارها	۶۹/۳	۲۲/۸	۷/۴	۰/۵	۰	۱/۳۹	۰/۶۴	۱/۳۶	۱/۴۴
پراکندگی بافت روستا	۶۷/۱	۲۶/۶	۵/۲	۱/۱	۰	۱/۴۰	۰/۶۴	۱/۴۱	۱/۳۹
تخریب بافت با ارزش روستا	۶۶/۶	۲۸/۵	۲/۴	۲/۲	۰/۳	۱/۴۱	۰/۶۷	۱/۳۹	۱/۴۴
آسیب رساندن به مناظر روستایی	۴۸/۱	۴۶/۲	۵/۴	۰/۳	۰	۱/۵۸	۰/۶۰	۱/۶۱	۱/۵۳
اتصال و به هم پیوستگی روستاها	۰/۸	۵/۴	۱۹/۶	۴۴/۶	۲۹/۶	۳/۹۷	۰/۸۸	۴/۱۸	۳/۶۲
افزایش ازدحام و شلوغی در روستا	۰/۳	۳/۸	۲۱/۲	۴۴/۳	۳۰/۴	۴/۰۱	۰/۸۳	۴/۲۲	۳/۶۶
دخل و تصرف به منابع طبیعی	۳/۵	۱۴/۱	۴۲/۱	۲۹/۹	۱۰/۴	۳/۲۹	۰/۹۵	۳/۲۳	۳/۴۰
تخریب اراضی کشاورزی	۵۱/۶	۳۷/۳	۹/۲	۱/۹	۰	۱/۶۱	۰/۷۳	۲/۶۳	۱/۵۹
افزایش دسترسی‌ها در روستا	۰	۱/۶	۱۴/۱	۴۵/۴	۳۸/۹	۴/۲۱	۰/۷۴	۴/۳۸	۳/۹۴

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

مؤلفه سبک و معماری: نتایج حاصل از جدول (۸)، گویای این است که در بین مؤلفه سبک و معماری به ترتیب شاخص‌های تشویق روستائیان به نوسازی خانه‌ها با میانگین ۳/۹۵ و تغییر و بهبود ساختمان‌ها با میانگین ۳/۸۱ بیشترین میانگین وزنی را به خود اختصاص داده است. شاخص ناهمگونی در بافت قدیم و جدید روستا با میانگین ۲/۶۵ پایین‌ترین میانگین وزنی در میان شاخص‌های سبک و معماری از نظر پاسخگویان دارد. بنا به اذعان افراد محلی، روستاهایی که فاصله کمتری تا دریاچه‌ها داشته، گردشگری دریاچه‌ای باعث تشویق روستائیان به نوسازی خانه‌ها و تغییر و بهبود ساختمان‌ها در سطح این روستاها با وارد شدن گردشگران گردیده که در مقابل با فاصله گرفتن از دریاچه‌ها این تأثیرات کمتر مشاهده می‌شود (جدول شماره ۸).

جدول شماره (۸): فراوانی، میانگین وزنی و انحراف معیار شاخص‌های مؤلفه سبک و معماری

شاخص	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار	میانگین روستاهای ۰-۱	میانگین روستاهای ۱-۲
تغییر و بهبود ساختمان‌ها	۰/۳	۰/۳	۳۱	۵۵/۲	۱۳/۲	۳/۸۱	۰/۶۶	۳/۸۷	۳/۲۰
افزایش ساخت واحدهای مسکونی و تجاری	۳/۵	۲۶/۷	۴۷	۱۹/۸	۳	۲/۹۲	۰/۸۴	۳/۱۶	۲/۵۳
تشویق روستائیان به نوسازی خانه‌ها	۰	۳/۵	۲۰/۷	۵۳/۵	۲۲/۳	۳/۹۵	۰/۷۵	۴/۰۴	۳/۷۹
ناهمگونی در بافت قدیم و جدید روستا	۱۲/۸	۲۲/۸	۵۱/۶	۱۲	۰/۸	۲/۶۵	۰/۸۷	۲/۸۶	۲/۳۱

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

مؤلفه خدمات زیربنایی: نتایج حاصل از جدول (۹) نشان می‌دهد، در بین شاخص‌های مؤلفه خدمات زیربنایی به ترتیب شاخص‌های احداث راه‌های ارتباطی با میانگین ۴/۳۸، بهبود خدمات بهداشتی با میانگین ۴/۳۵ و ارائه خدمات عمومی مطلوب (برق و تلفن) با میانگین ۴/۳۲ بیشترین میانگین وزنی را به خود اختصاص داده است. شاخص ایجاد مکان‌های معیشتی و اقامتی با میانگین ۲/۵۷ پایین‌ترین میانگین وزنی در میان شاخص‌های خدمات زیربنایی از نظر پاسخگویان داشته است.

جدول شماره (۹): فراوانی، میانگین وزنی و انحراف معیار شاخص‌های مؤلفه خدمات زیربنایی

شاخص	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار	میانگین روستاهای ۰-۱	میانگین روستاهای ۱-۲
بهبود خدمات بهداشتی	۰/۳	۱/۹	۶/۵	۴۵/۴	۴۵/۹	۴/۳۵	۰/۷۱	۴/۵۱	۴/۰۹
بهبود خدمات ارتباطی (پست، تلفن)	۱/۴	۰/۸	۱۲/۵	۴۷/۳	۳۸	۴/۲۰	۰/۷۸	۴/۳۶	۳/۹۴
احداث راه‌های ارتباطی	۱/۹	۱۳/۶	۴۰/۲	۴۴	۰/۳	۴/۳۸	۲/۲۰	۴/۵۶	۴/۰۸
کیفیت راه‌ها	۱/۴	۷/۸	۳۴	۴۴	۱۲/۸	۳/۵۹	۰/۸۵	۳/۶۸	۳/۴۴
دفاتر و مراکز خدماتی	۳/۵	۱۴/۷	۴۹/۷	۳۰/۷	۱/۴	۳/۱۲	۰/۷۹	۳/۳۱	۲/۸۰
ایجاد مکان‌های اقامتی و معیشتی	۱۱/۴	۳۲/۹	۴۳/۸	۱۱/۱	۰/۸	۲/۵۷	۰/۸۶	۲/۶۸	۲/۴۰
تسهیل دسترسی به مراکز ورزشی و فرهنگی	۴/۳	۱۷/۸	۵۱/۹	۲۳/۶	۲/۴	۳/۰۲	۰/۸۲	۳/۱۰	۲/۹۰
ارائه خدمات عمومی مطلوب (برق و ...)	۰	۱/۴	۸/۲	۴۷/۶	۴۲/۸	۴/۳۲	۰/۶۸	۴/۴۰	۴/۱۹

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

مؤلفه تجهیزات رفاهی: نتایج حاصل از بررسی مؤلفه تجهیزات رفاهی نشان می‌دهد که شاخص‌های افزایش امکانات بهداشتی با میانگین ۴/۱۴ و بهبود بهسازی داخلی روستا با میانگین ۴ به ترتیب بیشترین میانگین وزنی را به خود اختصاص داده است. شاخص افزایش ساختمان‌های اداری در روستاها با میانگین ۲/۴۸ پایین‌ترین میانگین وزنی در میان شاخص‌های تجهیزات رفاهی از نظر پاسخگویان داشته است (جدول شماره ۱۰). از دیدگاه پاسخگویان، روستاهایی که فاصله کمتری تا دریاچه‌ها داشته، گردشگری دریاچه‌ای باعث بهبود بهسازی داخلی در سطح این روستاها با وارد شدن گردشگران شده است که در مقابل با فاصله گرفتن از دریاچه‌ها این تأثیرات کمتر مشاهده می‌شود (جدول شماره ۱۰).

جدول شماره (۱۰): فراوانی، میانگین وزنی و انحراف معیار شاخص‌های مؤلفه تجهیزات رفاهی

شاخص	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	میانگین	انحراف معیار	میانگین روستاهای ۰-۱	میانگین روستاهای ۱-۲
بهبود بهسازی داخلی روستا	۱/۱	۲/۷	۲۰/۱	۴۷	۲۹/۱	۴	۰/۸۳	۴/۲۱	۳/۶۷
افزایش ساختمان‌های اداری	۱۴/۹	۳۶/۴	۳۶/۴	۱۰/۴	۱/۹	۲/۴۸	۰/۹۳	۲/۷۱	۲/۱۰
افزایش امکانات بهداشتی	۱/۴	۰	۱۱/۴	۵۸/۱	۲۹/۱	۴/۱۴	۰/۷۱	۴/۲۰	۴/۰۳
ایجاد امکانات تفریحی و سرگرمی	۱/۹	۱۰/۶	۵۴/۹	۲۷/۲	۵/۴	۳/۲۴	۰/۷۸	۳/۳۵	۳/۰۶
استقرار امکانات خدماتی	۴/۱	۲۴/۲	۴۹/۶	۲۰/۷	۱/۴	۲/۹۱	۰/۸۱	۳/۰۸	۲/۶۴

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳

برای به دست آوردن میزان تأثیر گردشگری دریاچه‌ای در بعد کالبدی- فیزیکی، از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شد. عدد ۳، به عنوان میانه‌ی نظری ارزیابی تأثیر گردشگری دریاچه‌ای روی بعد انتخاب

شد. نتایج آزمون حاکی از این است که متغیر بعد کالبدی- فیزیکی گردشگری دریاچه‌ای، با میانگین $3/09$ درصد و انحراف معیار $0/30$ درصد بر توسعه کالبدی- فیزیکی روستاها مؤثر بوده است و میزان آثار گردشگری بر روستاهای مورد مطالعه بالاتر از میانه‌ی نظری (۳) است.

جدول شماره (۱۱): میزان اثر گذاری گردشگری دریاچه‌ای بر توسعه کالبدی روستاهای مورد مطالعه

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد
کالبدی- فیزیکی	۴۶	$3/09$	$0/30$	$0/044$

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳.

در راستای، آزمون میزان اثرپذیری روستاهای مورد مطالعه به تفکیک میزان فاصله از دریاچه‌ها در بعد کالبدی- فیزیکی از آزمون ضریب همبستگی کندال (Kendall's) استفاده شد که نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آزمون فوق در جدول شماره (۱۱) آمده است. نتیجه نهایی آزمون مبین این واقعیت است که بین بعد کالبدی- فیزیکی و طبقات فاصله روستاها از دریاچه‌های مورد مطالعه با توجه به مقدار ضریب همبستگی کندال ($-0/446$) و سطح خطای کمتر از $0/01$ درصد، رابطه غیرمستقیم معناداری وجود دارد. بدین معنی که، با افزایش فاصله از دریاچه‌ها، گردشگری دریاچه‌ای تأثیرات کالبدی کمتری بر روستاهای پیرامون آن داشته است. با توجه به ضریب به دست آمده برای بعد کالبدی می‌توان به این نتیجه رسید که گردشگری دریاچه‌ای به نسبت فاصله از روستاهای پیرامون اثرات کالبدی متفاوتی را در برداشته است،

جدول شماره (۱۱): آزمون تأثیر بعد کالبدی گردشگری دریاچه‌ای بر روستاهای پیرامون آن

Kendall's tau-b		میزان تأثیرات مثبت گردشگری	طبقات فاصله روستاها از دریاچه‌های مورد مطالعه
میزان تأثیرات مثبت گردشگری دریاچه‌ای بر بعد کالبدی- فیزیکی	Correlation Coefficient	1.000	$-0/446$
	Sig. (2-tailed)	0	$0/000$
	N	46	46
طبقات فاصله روستاها از دریاچه‌های مورد مطالعه	Correlation Coefficient	$-0/446$	$1/000$
	Sig. (2-tailed)	$0/001$	0
	N	46	46

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

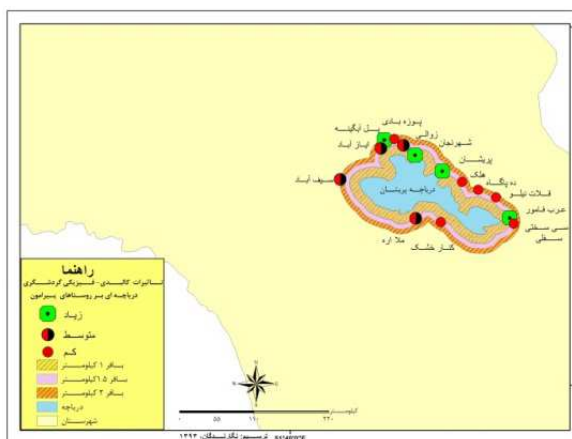
منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳.

با توجه به تحلیل یافته‌ها در ۴۶ روستای مورد مطالعه به لحاظ تأثیرات کالبدی- فیزیکی گردشگری دریاچه‌ای مشخص شد که روستاهای کناره، سرخ‌آباد، قلعه محمودی، هرم، پریشان، امیرآباد کافر، دشت ارژن و مهارلونو دارای بیشترین تأثیرپذیری کالبدی بوده است. جدول (۱۲) نشان دهنده تأثیرات کالبدی گردشگری دریاچه‌ای در سایر روستاهای مورد مطالعه همراه با فاصله آنها از دریاچه‌ها است.

جدول شماره (۱۲): رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه براساس تأثیرات کالبدی گردشگری دریاچه‌ای

رتبه	فاصله از دریاچه km	انحراف از معیار	میانگین	روستا	ردیف	رتبه	فاصله از دریاچه km	انحراف از معیار	میانگین	روستا	ردیف
۳۲	۱-۲	۰/۵۵	۲/۷۸	کنار خشک	۲۴	۸	۰-۱	۰/۳۲	۳/۳۷	امیرآباد کافتی	۱
۱۴	۰-۱	۰/۱۱	۳/۲۹	شهرنجان	۲۵	۵	۰-۱	۰/۱۴	۳/۴۶	دشت ارژن	۲
۲۷	۱-۲	۰/۲۴	۲/۹۸	ایازآباد	۲۶	۲۶	۱-۲	۰/۳۴	۳/۰۱	بکت	۳
۱۳	۰-۱	۰/۲۳	۳/۳۰	کاریان	۲۷	۳۲	۱-۲	۰/۴۷	۲/۷۸	پشت پر	۴
۱۷	۱-۲	۰/۰۳	۳/۲۵	شهرک آل محمد	۲۸	۲۶	۰-۱	۰/۳۰	۳/۰۱	مهارلوکهنه	۵
۹	۰-۱	۰/۲۱	۳/۳۶	هیرم	۲۹	۷	۰-۱	۰/۳۴	۳/۴۰	مهارلونو	۶
۲۵	۰-۱	۰/۴۳	۳/۰۷	خورده اره	۳۰	۳۰	۰-۱	۰/۴۲	۲/۸۴	دوبنه	۷
۱۸	۰-۱	۰/۲۰	۳/۱۷	کوره	۳۱	۳۳	۰-۱	۰/۴۷	۲/۷۶	قندیلک	۸
۱۰	۰-۱	۰/۲۲	۳/۳۵	لاگران	۳۲	۳۷	۱-۲	۰/۵۲	۲/۱۸	چاه شیرین	۹
۳	۰-۱	۰/۱۴	۳/۴۸	هرم	۳۳	۳۶	۱-۲	۰/۲۲	۲/۴۵	اعلالدوله	۱۰
۲۵	۱-۲	۰/۱۴	۳/۰۷	خانه کت	۳۴	۲۳	۱-۲	۰/۴۸	۳/۰۹	محمود آباد	۱۱
۱۸	۰-۱	۰/۱۹	۳/۲۴	قشم قاوی	۳۵	۳۵	۱-۲	۰/۴۳	۲/۴۷	چاه انجیر	۱۲
۲۰	۱-۲	۰/۲۰	۳/۱۴	جزین	۳۶	۱۵	۰-۱	۰/۲۶	۳/۲۸	عرب فامور	۱۳
۱۶	۱-۲	۰/۴۷	۳/۲۷	محمدآباد	۳۷	۲۹	۱-۲	۰/۱۵	۲/۸۷	ده پاگاه	۱۴
۲۷	۱-۲	۰/۲۹	۲/۹۸	ده زیر	۳۸	۲۸	۱-۲	۰/۲۴	۲/۹۲	هلیک	۱۵
۲۱	۱-۲	۰/۳۴	۳/۱۳	شرق آباد	۳۹	۲۳	۰-۱	۰/۰۶	۳/۰۹	زوالی	۱۶
۲	۰-۱	۰/۱۹	۳/۵۴	سرخ آباد	۴۰	۱۶	۱-۲	۰/۳۰	۳/۲۷	پل آبگینه	۱۷
۱	۰-۱	۰/۲۳	۳/۵۸	کناره	۴۱	۲۴	۱-۲	۰/۱۶	۳/۰۸	سیف آباد	۱۸
۱۱	۰-۱	۰/۰۷	۳/۳۴	چهارقلا	۴۲	۳۱	۱-۲	۰/۳۶	۲/۸۲	قلا ت نیلو	۱۹
۴	۱-۲	۰/۲۴	۳/۴۷	قلعه محمودی	۴۳	۳۴	۱-۲	۰/۰۶	۲/۶۲	پوزه بادی	۲۰
۲۲	۰-۱	۰/۱۸	۳/۱۲	تلمبه کاظمی	۴۴	۱۹	۰-۱	۰/۴۱	۳/۱۶	ملا اره	۲۱
۲۶	۱-۲	۰/۲۶	۳/۰۱	سنگکر	۴۵	۲۹	۱-۲	۰/۴۷	۲/۸۷	سی سختی سفلی	۲۲
۱۲	۱-۲	۰/۱۰	۳/۳۱	بسترم چشمه انجیر	۴۶	۶	۰-۱	۰/۳۰	۳/۴۱	پریشان	۲۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۳.

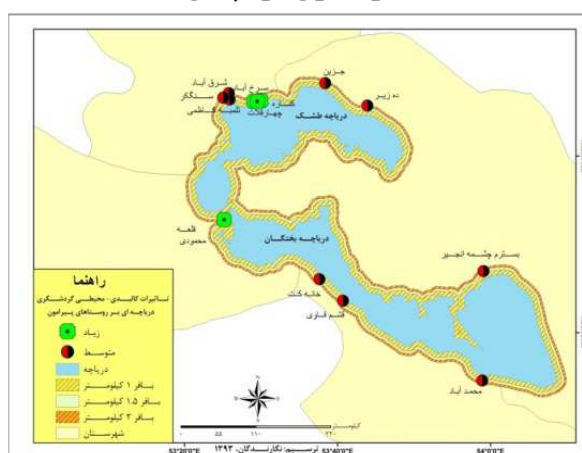
شکل شماره (۳): رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه
پیرامون دریاچه پریشان براساس میانگین تأثیرات
کالبدی گردشگری دریاچه‌ای

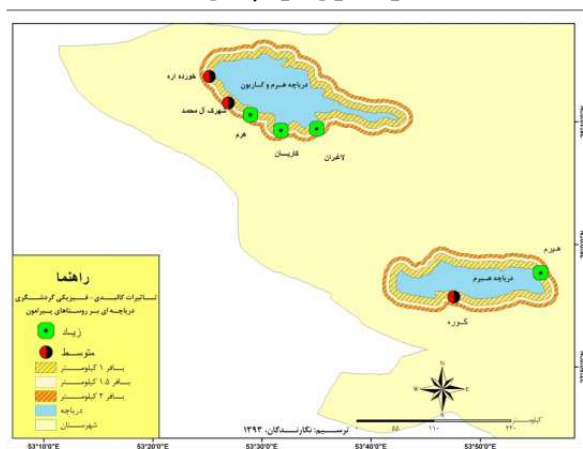
شکل شماره (۲): رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه
پیرامون دریاچه ارزن براساس میانگین تأثیرات کالبدی
گردشگری دریاچه‌ای

شکل شماره (۳): رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه
پیرامون دریاچه کافتی براساس میانگین تأثیرات کالبدی
گردشگری دریاچه‌ای

شکل شماره (۳): رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه
پیرامون دریاچه‌های طشک و بختگان براساس میانگین
تأثیرات کالبدی گردشگری دریاچه‌ای

شکل شماره (۳): رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه
پیرامون دریاچه‌های هرم و کاریون و هیرم براساس
میانگین تأثیرات کالبدی گردشگری دریاچه‌ای

شکل شماره (۳): رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه
پیرامون دریاچه مهارلو براساس میانگین تأثیرات کالبدی
گردشگری دریاچه‌ای

۵) نتیجه گیری

ارزیابی اثرات کالبدی- فیزیکی گردشگری دریاچه‌ای در روستاهای مورد مطالعه مؤید آن است که گردشگری دریاچه‌ای تأثیرات قابل توجهی در زمینه احداث راه‌های ارتباطی، بهبود خدمات بهداشتی، ارائه خدمات عمومی مطلوب، افزایش دسترسی‌ها در روستا، افزایش امکانات بهداشتی، بهبود بهسازی داخلی روستا، افزایش ازدحام و شلوغی در روستا، اتصال و به هم پیوستگی روستا، تشویق روستائیان به نوسازی خانه‌ها و تغییر و بهبود ساختمان‌ها در روستاهای مورد مطالعه داشته است. با این وجود، گردشگری دریاچه‌ای نتوانسته زمینه ایجاد مکان‌های معیشتی و اقامتی و افزایش ساختمان‌های اداری در روستاهای مورد مطالعه را فراهم نماید. نتایج پژوهش‌های رضوانی و همکاران (۱۳۹۱)، قدیری معصوم و همکاران (۱۳۹۲) و زی و همکاران (۲۰۰۶) نشان می‌دهد که گردشگری اثرات کالبدی- فیزیکی مثبت و منفی (احداث راه‌های ارتباطی، افزایش ازدحام و شلوغی در روستا، تشویق روستائیان به نوسازی خانه‌ها، تخریب باغات و درختزارها و تغییر و بهبود ساختمان‌ها) بر روستاهای پیرامون داشته است.

بررسی اثرات کالبدی- فیزیکی گردشگری دریاچه‌ای در ۴۶ روستای مورد مطالعه نشان داد که روستاهای کناره، سرخ‌آباد، قلعه محمودی، هرم، پریشان، امیرآباد کافتر، دشت ارژن و مهارلونو دارای بیشترین تأثیرپذیری کالبدی- فیزیکی بوده است. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای حاکی از این است که متغیر بُعد کالبدی- فیزیکی گردشگری دریاچه‌ای بر توسعه کالبدی- فیزیکی روستاها مؤثر بوده است. همچنین نتیجه نهایی آزمون ضریب همبستگی کندال جهت ارزیابی تأثیر کالبدی- فیزیکی گردشگری دریاچه‌ای بر روستاهای پیرامون آن مبین این واقعیت است، که بین بُعد کالبدی- فیزیکی و طبقات فاصله روستاها از دریاچه‌های مورد مطالعه با توجه به مقدار ضریب همبستگی کندال (۰/۴۴۶-) و سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ درصد، رابطه غیرمستقیم معناداری وجود دارد. در نهایت، بر اساس نتایج پژوهش، توجه به موارد زیر در جهت بهبود وضعیت موجود، مؤثر خواهد بود:

- زمینه‌سازی و تشویق مردم بومی به مشارکت جهت توسعه زیرساخت‌ها و تجهیزات و تسهیلات گردشگری به منظور افزایش درآمد آن‌ها و توسعه روستا.
- ایجاد مراکز اقامتی- رفاهی و مهمانخانه‌های ارزان قیمت روستایی و خانه‌های اجاره‌ای برای اقامت گردشگران.
- جلب همکاری سازمان‌های مرتبط با گردشگری دریاچه‌ای در زمینه‌ی ایجاد زیرساخت‌های گردشگری در اطراف دریاچه‌ها.
- خدمات رسانی بیشتر و بهتر دولت در زمینه‌ی امور زیربنایی نظیر راه‌های ارتباطی، آب، برق و تأسیسات ورزشی و بهداشتی.
- جهت استفاد از چشم‌اندازهای دریاچه‌ها و قایق‌رانی در این دریاچه‌ها، در اطراف این مناطق مکان‌هایی برای پذیرایی گردشگران و پارکینگ‌هایی جهت توقف اتومبیل‌های یک‌روزه یا گذری که قصد سفر به شهرها یا استان‌های دیگر دارند احداث گردد.

۶ منابع

- اکبری، علی و مهدی قرخلو، (۱۳۸۹)، اکوتوریسم مفهومی نو در جغرافیای گردشگری، نشر انتخاب، تهران.
- ای فیل، دیوید، (۱۳۸۸)، مقدمه‌ای بر طبیعت‌گردی، ترجمه جعفر اولای قادیکلایی: انتشارات دانشگاه مازندران، بابلسر.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و مهدی سقایی، (۱۳۹۰)، گردشگری (ماهیت و مفاهیم). انتشارات سمت. تهران.
- تقوایی، مسعود، زهرا پیرمردیان و اعظم صفراآبادی، (۱۳۹۱)، امکان سنجی توسعه اکوتوریسم در ناحیه سامان چهارمحال و بختیاری، فصلنامه علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی، سال ۱۲، شماره ۴۰، صص ۱۶۹-۱۵۰.
- تقوایی، مسعود، محمدمهدی تقی‌زاده و حسین کیومرثی، (۱۳۹۰)، مکان‌یابی دهکده‌های گردشگری با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی و مدل SWOT (نمونه موردی: ساحل دریاچه کافترا)، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۲، شماره پیاپی ۴۲، شماره ۲، صص ۱۲۰-۹۹.
- جوادی، محمدجواد (۱۳۷۷)، نگرشی بر تالاب‌های استان فارس. انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست، استان فارس.
- حافظ‌نیا، محمدرضا و عیسی رضانی‌دارابی، (۱۳۸۲)، بررسی تطبیقی بازتاب‌های فضایی سیاست‌های گردشگری در قبل و بعد از انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: بابلسر)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۷۱، صص ۵۹-۴۷.
- رحمانی، بیژن، لطف‌الله ملکی، بهرام ایمانی و محمدرضا باقرزاده، (۱۳۹۱)، بررسی و شناسایی توان‌های طبیعی و انسانی گردشگری در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان آبگرم سرعین در استان اردبیل)، فصلنامه فضای گردشگری، سال ۱، شماره ۲، صص ۱۵-۱.
- رضوانی، محمدرضا، حمیدرضا باغبانی و بهرام هاجری، (۱۳۹۱)، تحلیل اثرات کالبدی گسترش خانه‌های دوم بر روستاها، مطالعه موردی: دهستان شیرکوه، استان یزد، مجله کاوش‌های جغرافیایی مناطق بیابانی، سال ۱، شماره ۱، صص ۱۳۷-۱۱۵.
- زاهدی، شمس‌السادات، (۱۳۹۳)، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار با تأکید بر محیط‌زیست، انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.
- سکاران، اوما، (۱۳۸۲)، روش‌های تحقیق در مدیریت، ترجمه: محمد صائبی و محمود شیرازی، انتشارات موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، تهران.
- ضرابی، اصغر و صدیف اسلامی پریخانی، (۱۳۹۰)، سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان مشکین شهر)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، صص ۵۲-۳۷.
- عبدلهی پور حقیقی، ابوالفضل، فضلعلی سالاری سردری، و علیرضا بستانی، (۱۳۸۹)، ارزیابی نقش گردشگری در توسعه پایدار شهر استهبان با استفاده از تکنیک تحلیلی SWOT، همایش ملی عمران و توسعه پایدار.
- عینالی، جمشید، غلامحسن جعفری و اسماعیل تبیره، (۱۳۹۳)، ارزیابی نقش اکوتوریسم در توسعه‌ی مناطق روستایی (مطالعه موردی: دهستان اورامان تخت، شهرستان سروآباد)، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال ۳، شماره ۹، صص ۲۱۱-۱۹۱.
- فاضل‌نیا، غریب و نازنین نعیم‌آبادی، (۱۳۸۹)، مطالعه ظرفیت‌ها، موانع و محدودیت‌های توسعه گردشگری

دریاچه‌ای در استان فارس، اولین همایش بین المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار، دانشگاه آزاد مرودشت، فارس.

- فتاحی دارانی، مهدی، مقدار عمرانی و پیمان نعمتی، (۱۳۹۱)، بررسی جاذبه‌ها و ظرفیت‌های گردشگری و مردم‌شناسی در توسعه پایدار (نمونه موردی روستای کندواله از توابع استان کرمانشاه)، اولین همایش ملی گردشگری و طبیعت‌گردی ایران زمین، همدان، صص ۸-۱.

- قادرمرزی، حامد، داود جمینی و علیرضا جمشیدی، (۱۳۹۴)، واکاوی اثرات گردشگری بر توسعه نواحی روستایی مورد: روستای قوری قلعه، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۴، شماره ۴، صص ۱۲۷-۱۱۱.

- قدیری معصوم، مجتبی، سیدحسن مطیعی لنگرودی و حسن مهریویا، (۱۳۹۲)، تبیین اثرات کالبدی گردشگری بر نواحی روستایی (مورد پژوهش: دهستان بیرم بشم- بخش کلاردشت)، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال ۲، شماره ۵، صص ۴۹-۳۳.

- محلاتی، صلاح‌الدین (۱۳۸۰)، درآمدی بر جهانگردی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

- مشیری، سیدرحیم، مسعود مهدوی و زهرا جلالی کله‌سر، (۱۳۹۰)، ارزیابی کیفی ظرفیت‌های گردشگری در توسعه روستایی مطالعه موردی: آهار- شهرستان شمیران، فصلنامه جغرافیای سرزمین، سال ۸، شماره ۳۲، صص ۲۴-۱.

- ملکی، لطف‌الله، بهرام ایمانی و مسعود حیدروند، (۱۳۹۱)، ارزیابی توان‌های اکولوژیکی به منظور پهنه‌بندی اکوتوریسم با استفاده از GIS (مطالعه موردی: استان گیلان)، چهارمین همایش علمی سراسری دانشجویی جغرافیا، تالار اندیشمندان علوم انسانی.

- ملکی، محمدرضا، محسن سرتیپی‌پور، منصوره طاهباز و علی ملکی، (۱۳۹۲)، امکان‌سنجی توسعه اکوتوریسم در سکونتگاه‌های روستایی شهرستان دره شهر، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۲، شماره ۴، صص ۹۶-۷۵.

- مهدوی، مسعود، مجتبی قدیری معصوم و نسرین قهرمانی، (۱۳۸۷)، اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستائیان دره‌ی کن و سولقان، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۲، صص ۶۰-۳۹.

- نظریان، اصغر و کاوه زال‌نژاد (۱۳۹۴)، تحلیل اثرات گردشگری بر روند توسعه روستاها: مورد: سرعین، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۴، شماره ۳، صص ۱۵۲-۱۳۷.

- ولی‌الهی، جلال و کریم مقصودی‌مهربانی، (۱۳۸۹)، نگاهی به وضعیت اکوتوریسم و ظرفیت زیست محیطی حوزه دریاچه‌ی لار، چهارمین همایش و نمایشگاه تخصصی مهندسی محیط زیست، انجمن مهندسی محیط زیست ایران، تهران.

- Alaeddinoglu, F and Seluck Can, A. 2011. **Identification and Classification of nature- based tourism resources: Western Lake Van basin, Turkey**. Procedia Social and Behavioral Sciences. 19. pp 198- 207.

- Ling-Giang, Z and Qiao, L. 2003. **On Lake-Tourism Development Modles and Tendency in The 21th Century, Economic Geography**, Tourism Management School of Management Department, Zhejiang University, Hangzhou 310027, Zhejiang, China.

- Opp, C. and Bild, C. 2009. **Tourism in protected areas: potential or risk? A case study from the World Heritage Area Lake Baikal**, th Symposium of the Hohe Tauern National Park for Research in Protected Areas. PP 243-244.

- Thampi santosh, p. 2005. **Ecotourism in Keral India: Lesson from Eco Development Project in Periyar Tiger Reserve**, No 13.

- Tisdell, C. 2003. **Economic Aspect of Ecotourism: Wildlife-based Tourism and Its Contribution to Nature**, Sir Lankan, Journal of Agricultural Economics, Vol 5, and No1.
- Tuohino, A. 2002. **In Search of The Spirit of The Lake Lakes as an opportunity for tourism marketing**, Lake Tourism Project, Savonlinna Institute for Regional Development and Research, PP 1- 12.
- Xie, Y, P. Yang, B.-C. Gao, G.W. Kattawar, and M.I. Mishchenko. (2006). **Effect of Ice Crystal Shape and Effective Size on Snow Bidirectional Reflectance**. J. Quant, Spectrosc. Radiat. Transfer, 100, PP: 457-469.
- Zhong, L. Deng, Jinyang, S, Zengwen, D, Peiyi. (2011). **Research on Environmental Impacts of Tourism in China: Progress and Prospect**, Journal of Environmental Management, 92, PP: 2972-2983.

